

P R E P O R O D O V

Journal

ISSN 1334-5052

BROJ 103, SPECIJALNO IZDANJE, RUJAN 2008.

Arhiva genocida

ISSN 1334-5052

PREPORODOV JOURNAL
mjesečnik KDBH "Preporod"

Izdavač:
Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske
"Preporod"

Glavni urednik:
Ismet Isaković

Urednik specijalnog izdanja:
Filip Mursel Begović

Urednik (Iz svijeta):
Anes Šuvalić

Redakcija:
Mirza Mešić, Amina Alijagić,
Sena Kulenović, Edis Felić

Adresa:
Preporodov Journal
Ilica 35, 10000 Zagreb

Telefon/faks:
+385 (0)1 48 33 635
e-mail:
kdbhpreporod@zg.t-com.hr
kdbhpreporod@kdbhpreporod.hr
ismet.isakovic@sk.t-com.hr
web:
www.kdbhpreporod.hr

Žiro-račun:
ZABA 2360000-1101441490

Devizni račun:
SWIFT ZABA HR 2X: 70300-280-3755185

Cijena: 10 kuna

Pretplata:
RH 80 HRK godišnje
BiH 20 KM godišnje
Svijet 15 € godišnje

Tisak:
mtg-topgraf d.o.o., Velika Gorica

Tiskano uz financijsku potporu iz
Državnog proračuna Republike
Hrvatske putem Savjeta za nacionalne
manjine Republike Hrvatske

Na naslovnoj stranici:
Detalj iz masovne grobnice "Snagovo"

SADRŽAJ

RIJEČ REDAKCIJE 3

DOKUMENTIRANI GENOCID 4

FOTO ARHIVA GENOCIDA

Memorijalni centar "Potočari" (Srebrenica)	5
Masovna grobnica "Suha"	9
Masovna grobnica "Kazanbašča"	13
Masovna grobnica "Sandići"	14
Masovna grobnica "Liplje"	15
Masovna grobnica "Zaklopača"	17
Masovna grobnica "Blječeva"	18
Masovna grobnica "Snagovo"	20

OSVRT NA GENOCID U BIH

Srebrenica – zločin bez kazne	22
-------------------------------------	----

RATNI ZLOČINCI

Ratko Mladić	26
Radovan Karadžić	27
Sredoje Lukić	28
Dragan Zelenović – Zelja	28
Miroslav Bralo – Cicko	29
Milomir Stakić	30
Radovan Stanković – Raša	31
Gojko Janković	32
Zoran Vuković	32
Radomir Kovač – Klanfa	33
Dragoljub Kunarac – Zaga	33
Momčilo Perišić	34
Željko Ražnjatović – Arkan	34

POSJETITE

www.genocid.org

www.kapija.ba

Riječ redakcije

Povodom uhićenja jednog od najvećih ratnih zločinca svih vremena, Radovana Karadžića, redakcija Journala, u suradnji s udruženjem "Istina za pravdu", odlučila je čitateljima prezentirati svojevrstu arhivu genocida i zločina koje potpisuje njegova krvava ruka. Smatrali smo da je ovo šokantno podsjećanje najbolji način da još jednom upozorimo na tragediju bošnjačkog naroda koju nikada ne treba zaboraviti. Zahvaljujemo NEDIMU BERBEROVIĆU, predsjedniku udruženja "Istina za pravdu" iz Tuzle, na nesebičnoj podršci i ustupljenoj arhivi prilikom realizacije ovog specijalnog izdanja.

○ Udruženju "Istina za pravdu" Tuzla

Udruženje građana "Istina za pravdu" Tuzla formirano je Odlukom o osnivanju usvojenoj na Osnivačkoj skupštini održanoj 20.04.2006. godine u Tuzli, u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine. Udruženje djeluje na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine.

Programski ciljevi i djelatnosti Udruženja su :

- praćenje stanja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, kao i zaštita, afirmacija i promocija UN konvencija o ljudskim pravima i normi međunarodnog humanitarnog prava i osnovnih ljudskih prava građana i žrtava i njihovih porodica;
- prikupljanje, sređivanje, dokumentiranje, čuvanje, zaštita i analiza svih relevantnih podataka i dokumenata koji će pomoći otkrivanju uzroka i načina kršenja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, a posebno u periodu od 1992-1995. godine;
- uspostavljanje suradnje s naučnim organizacijama i stručnim institucijama u zemlji i svijetu radi promoviranja ljudskih prava;
- objavljivanje izvještaja, analiza te publikacija čiji se sadržaj odnosi na ciljeve i djelatnost Udruženja, kao i promotivna, publicistička i audio - video produkcija, organiziranje tribina, javnih rasprava, seminara, konferencija i drugih sličnih manifestacija te izložbe i druge aktivnosti;
- izdavanje brošura, planova, knjiga i drugih publikacija radi ostvarivanja ciljeva Udruženja.

Udruženje je osnivač i vlasnik web stranice www.genocid.org koja je kreirana 2004. godine. Do septembra 2008. godine je zabilježeno više od 4.500.000 posjeta kako iz Bosne i Hercegovine tako i iz inozemstva. Po sadržaju i informacijama koje pruža posjetiocima, stranica je jedinstvena na ovim prostorima.

Među sadržajima izdvaja svakodnevne informacije o ratnim zločinima u BiH, genocidu i aktualnim suđenjima u zemlji i inozemstvu. Na stranici se nalazi nekoliko hiljada fotografija masovnih grobnica, zločina i drugih činjenica koje predstavljaju skoriju historiju BiH. Nekoliko bosansko-hercegovačkih novinara redovno pišu autorske tekstove u vidu kolumne, a iz sadržaja izdvajamo nekoliko knjiga te desetine dokumentarnih filmova. Za sve sadržaje posjedujemo autorska prava. Poseban dio sadržaja čine autentični dokumenti i ratni dnevnik agresora na BiH.

U toku je eksperimentalno prevođenje sadržaja na engleski jezik, a programom rada Udruženja planirano je prevođenje kompletnog sadržaja na engleski i turski jezik. U januaru 2008. godine, gotovo svi bosansko-hercegovački mediji u zemlji i inozemstvu su objavili da je stranica www.genocid.org, jedan od najposjećenijih internet portala na bosanskom jeziku. Planom rada Udruženja za 2008. godinu bila je predviđena izrada tematske web stranice vezano za stradanje građana Tuzle na šetalištu Kapija maja 1995. godine. 24. maja ove godine, dan prije obilježavanja 13. godišnjice masakra na tuzlanskom šetalištu Kapija, stranica je postavljena na internet adresi www.kapija.ba. Tom prilikom su po prvi puta bosansko-hercegovačkoj javnosti prezentirane autentične fotografije masakra.

Kao prioritetni zadatak Udruženja navodi se projekt "Dokumentacionog centra za genocid i ratni zločin", koji je otvoren u aprilu 2008. godine. Već je prikupljeno na hiljade dokumenata, fotografija i ostalog materijala. Planom i programom rada centra predviđeno je objavljivanje oko 15.000 autentičnih dokumenata agresora, koji otkrivaju stvarnu istinu i namjere agresora na BiH, praćenje suđenja za ratne zločine, objavljivanje još nekoliko dokumentarnih filmova te izdavanje knjige o aktualnim suđenjima "Škorponima" i "Zvorničkoj sedmorci" u Beogradu, treće izdanje knjige Mehmeda Pargana "Srebrenica – zemlja zločinaca", kao i knjige "Krv i pepeo Podrinja", autora Šemsudina Muminovića. Cijeneći činjenicu za velikim interesom grada Tuzle i građana Bosne i Hercegovine, da se događaji iz naše bliske historije zabilježe, kako se ne bi zaboravili i ne bi ponovili, Udruženje građana "Istina za pravdu" Tuzla, realizira projekt postavke izložbe fotografija "Kapija '95", autora Amela Emrića. Četrdeset fotografija postavljenih na čvrstu podlogu dimenzija 100x70 cm i 70x50 cm bit će izložene na prostoru Kapija, upravo na mjestu gdje je 25. maja 1995. godine jednom granatom ubijena 71 mlada osoba. Podsjećamo da je ovo prvi pokušaj da se javnosti Tuzle i Bosne i Hercegovine prezentiraju u formi dokumentarne fotografije zločini počinjeni nad civilima u ovom gradu od strane agresora. Fotoreporter Amel Emrić pripada plejadi najboljih fotografa Bosne i Hercegovine u posljednje desetljeće i pol. Ova činjenica već je svojevrstna garancija da se radi o fotografijama vrhunskog kvaliteta, neprolazne vrijednosti. S obzirom da je udruženje "Istina za pravdu" osnovano da bi dokumentiralo činjenice o ratnim zločinima i plasiralo ih javnosti pravosudnim organima u zemlji i inozemstvu, ova izložba je jedan veliki izazov za grupu mladih ljudi koji su pokrenuli Udruženje, web stranice www.genocid.org i www.kapija.ba te Istorijsko - dokumentacioni centar. Kao najnoviji aktualni projekt Udruženja ističe se Projekat biblioteke genocida u Bosni i Hercegovini. Projekt zamišljen da mobilizira čitavu bosansko-hercegovačku javnost, da bi se publicistički materijali objedinili na jednom mjestu i bili dostupni javnost. Okosnicu biblioteke činit će već navedenih 15.000 autentičnih dokumenata agresora, kao i izdanja publicirana od 1992. godine do danas. Organizatore ovog vrijednog projekta se može kontaktirati na e-mail adresu: info@genocid.org.

Okosnicu Udruženja čine članovi Upravnog odbora: Berberović Nedim, Pargan Mehmed, Karić Hazim i Miskin Maša. Nadzorni odbor Udruženja čine: Mr. Dr. Jahić Elmira, Ramiz Salkić profesor i Husein ef. Kavazović, muftija tuzlanski.

Dokumentirani genocid

Suđenje Radislavu Krstiću, oficiru Vojске Republike Srpske, koje je okončano pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u Den Haggu, pokazalo je nedavno značaj jedne ovakve institucije ne samo za Bošnjake kao narod, već općenito za čovječanstvo i čovječnost. GENOCID, kao zločin koji ne zastarijeva, Bošnjacima se ponavljao iz stoljeća u stoljeće, odnoseći sa lica zemlje kulturne, vjerske i historijske vrijednosti, svaki puta uništavajući i živo tkivo naroda – odnoseći na desetine i stotine hiljada civilnog stanovništva. Vjekovima je to prolazilo nekažnjeno, čak se nikada ne nazvavši pravim imenom GENOCID. Bošnjaci-muslimani, svedeni su u europskim vjerskim i političkim krugovima na beznačajno balkansko pleme, tako da su agresije i genocidi nad njima tretirani kao (polu)divljačka klanja u kojima i ne treba tražiti bilo čiju odgovornost. Zapravo, radilo se o vješto prikrivanim pokušajima uništenja jednoga naroda, sa (pravoslavnog) Istoka i (katoličkog) Zapada. Kritična masa onih koji su bili protiv genocida u susjednim narodima imala je presudni utjecaj na ponovno oživljavanje “prijateljskih” odnosa s Bošnjacima-muslimanima, a pouke koje su Bošnjaci kao narod iznosili iz ovih genocida bile su potpuno nezrele i nisu davale garanciju da se zločini i genocidi neće i dalje ponavljati. Zločini su kod intelektualne bošnjačke elite brzo zaboravljani. Potpuno su relativizirani, a dokumentiranje je po pravilu radio neko drugi, kome nije do kraja bilo u interesu da dokaže genocid. Bošnjački historičari, pisci, filozofi, novinari... sami su zaboravljali. Redovito su zločine i klanja “ispuštali” iz ruku, tako da danas imamo izuzetno malo pisanih dokaza o genocidu. Interesantno je i potpuno indikativno da je vjerojatno najznačajnije djelo o genocidu nad Bošnjacima-muslimanima napisao ne-Bošnjak Vladimir Dedijer, istina sa potpuno časnom i poštenom namjerom i odnosom spram genocida koji je počinjen nad Bošnjacima. Ipak, bez obzira što je u Dedijerovoj knjizi dokumentiran genocid, to je nažalost bila pojedinačna, ne toliko značajna valorizacija zločina.

Proglašavanje okupacije Srebrenice i ubijanja oko 9.000 civila ovoga istočnobosanskog gradića GENOCIDOM, na suđenju Radislavu Krstiću, prva je zvanična, međunarodna valorizacija agresije, brojnih okupacija, ubijanja i klanja Bošnjaka.

GENOCID se desio Bošnjacima.

GENOCID je pripremila Jugoslovenska Narodna Armija i provela uz ideološku podlogu koju su postavili Srpska akademijska nauka i umetnosti (SANU), bazirajući stvaranje Velike Srbije na djelu “Načertanije” Ilije Garašanina. Nakon suđenja srpskim ratnim zločincima definitivno je postalo neupitno da je agresija na Bosnu i Hercegovinu klasični genocid. Nakon ovoga suđenja sve su opservacije rata u Bosni i Hercegovini nužno drugačije.

Web site www.genocid.org nastao je kao logičan ishod razvoja događaja u suđenju i kažnjavanju ratnih zločinaca za zločine počinjene u Bosni i Hercegovini pred Tribunalom u Haggu. Tek kada je pojam GENOCID postao zvanično potvrđena kategorija koja određuje potpunu karakterizaciju rata u Bosni i Hercegovini, pokazalo se opravdanim i potrebnim da se izradi i jedan ovakav web-site na kojem bi se mogli i trebali nalaziti svi značajni tekstovi, dokumenti, fotografije, svjedočanstva o genocidu u Bosni i Hercegovini. Stoga organizatori i osnivači pozivaju posjednike bilo kakavog pisanog materijala koji može doprinijeti dokumentiranju zločina i(li) širenju istine o njemu, da ga prosljede na adresu info@genocid.org. Iza ovoga projekta ne stoji niti jedna politička organizacija niti bilo koja zvanična institucija. Site je pokrenula grupa entuzijasta, volontera, koji baziraju svoj rad na časnim i poštenim osnovama, imajući cilj da se zločini nad Bošnjacima kazne, da se dokumentiraju i istražuju, kako bi se sačuvala svijest o GENOCIDU koji je bio proveden nad jednim narodom, s ciljem njegovog uništenja. Osnivači sitea prave platformu za borbu protiv GENOCIDA da se zločin još jednom ne bi zaboravio.

NEDIM BERBEROVIĆ

Nedim Berberović rođen je 1975. u Zvorniku. Kao pripadnik Patriotske lige BiH, učesnik je u organiziranju obrane Bosne i Hercegovine. Prilikom izvođenja borbenih djelovanja, u toku agresije na BiH, pet puta je ranjavan. Bio je komandant izviđačko-diverzantske čete. Odlukom predsjednika Predsjedništva Republike BiH, Alije Izetbegovića, unaprijeđen u čin kapetana. Predsjednik je Udruženja “Istina za pravdu” Tuzla. Autor je i urednik web portala www.genocid.org i sitea www.kapija.ba. Osnivač je Istorijско-dokumentacionog centra. Zaposlen je u Ministarstvu za boračka pitanja Tuzlanskog kantona. Potpredsjednik je Asocijacije mladih SDA Bosne i Hercegovine.

FOTO ARHIVA GENOCIDA

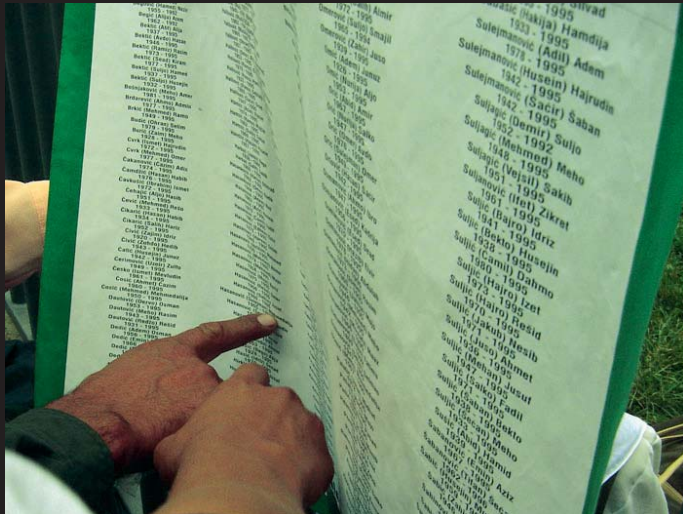
(copyright www.genocid.org)

Memorijalni centar "Potočari" (Srebrenica)

Masovna grobnica "Suha"

Masovna grobnica "Kazanbašča"

Masovna grobnica "Sandići"

Masovna grobnica "Liplje"

Masovna grobnica "Zaklopača"

17

JOURNAL

Masovna grobnica "Blječeva"

Masovna grobnica "Snagovo"

Srebrenica - zločin bez kazne

Nevjerojatno je da u Podrinju ratni zločinci i trinaest godina nakon masakra u Srebrenici slobodno rade, da upravljaju svojim ili tuđim tvornicama, da su politički aktivni, da su "ugledni" građani, da su idoli mladoj generaciji, da još uvijek ne dopuštaju slobodan život vlasnicima imovine. / Međunarodni funkcioneri minimizirali su zločine u Bosni i Hercegovini. Za zločin u Srebrenici manje je odgovaralo osoba i dobili su manje kazne nego u jednoj prosječnoj pljački banke u Francuskoj ili Engleskoj.

Mehmed Pargan

Historija poslije Drugog svjetskog rata na prostoru Evrope nije zabilježila tako krvav genocid, sa razmjerima koje ga stavljaju u sam vrh zločina u historiji ljudskog društva, kakav se u julu 1995. godine desio u Srebrenici. Iako su do sada razmjere toga genocida mjerene isključivo brojem ubijenih ljudi, stvarni zločin je mnogo veći, a o tome prije svega svjedoči činjenica da u narodu nad kojim je počinjen stravični zločin, skoro da u dvanaest godina, koje su prošle nakon ubijanja više od osam hiljada ljudi, nije izašla skoro ni jedna ozbiljnija publikacija koja bi dokumentirala i u potpunosti valorizirala taj zločin. Zasebnih, vrlo značajnih pokušaja je bilo, ali još uvijek u postsrebreničkom šoku, Bošnjaci nisu smogli snage i znanja da Srebrenicu u dvanaest proteklih godina valoriziraju iz svog ugla žrtve. Istina, ovakav rakurs vrlo često, pa čak i po pravilu, može i zasjeniti pravu istinu i objektivnost, ali vremenska distanca sa koje se Srebrenica (već sada) može posmatrati nedvojbeno garantira da subjektivnost i patetika ne mogu dati manju važnost onome što se radi i publicira.

Svi dosadašnji pokušaji da se Srebrenica u bosanskohercegovačkoj publicistici tretira kao najveće stratište u historiji ove zemlje bili su s jedne strane onemogućeni jačinom političkog djelovanja onih koji su u ratnom vremenu aktivno ili pasivno podržali (i) srebrenički zločin, a sa druge strane nekompetentnošću onih koji su se trebali baviti i onih koji su se bavili zločinom u Srebrenici. Nevjerojatno je da se na jednom ozbiljnom skupu desio incident u kojem je jedna majka koja je izgubila kompletnu porodicu u Srebrenici, (a sada je spas i pokušaj bilo kakvog djelovanja u smislu traženja nestalih i kažnjavanja zločinaca pokušala naći u jednom od udruženja Srebreničanki) otvoreno kazala jednom poznatom

bosanskohercegovačkom naučniku i istraživaču, da on ne može pisati o Srebrenici jer on nije bio tamo i nije iz Srebrenice. Ovaj istup majke, ma koliko da je bio neumjesan i čak da ga se ne može opravdati ni razumjeti, govori o činjenici da je nepismeno ili pak polupismeno, preživjelo stanovništvo Srebrenice, mahom iz ruralnih krajeva, već godinama prepušteno samom sebi, a da se više instance, naučne ili političke, malo bave Srebrenicom.

Da nije oformljen Tribunal u Den Hagu i ovaj genocid nad Bošnjacima bi zasigurno bio zaboravljen vrlo brzo, a počinioci ne bi bili kažnjeni upravo zbog odnosa intelektualne elite u Bošnjaka spram krupnih historijskih momenata kroz koje prolazi narod. Nevjerojatno je kako se u ovom političkom trenutku, u kojem se nalazi Bosna i Hercegovina, na razini dogovora članova Predsjedništva ove zemlje, tretira odgovornost za agresiju i genocid, koji su izvršile snage JNA iz Srbije i Crne Gore, precizno, organizirano i strateški ciljano, vođene politikom Slobodana Miloševića. Nevjerojatno je da sami narodi Bosne i Hercegovine, čija se antifašistička prošlost uzimala za primjer i obrazac u ex-Jugoslaviji, zločin u Srebrenici nisu shvatili drugačije nego kao poraz bošnjačke politike i vojske, odnosno kao ratnu pobjedu srpske vojske.

Nevjerojatno je da u Podrinju ratni zločinci i trinaest godina nakon masakra u Srebrenici slobodno rade, da upravljaju svojim ili tuđim tvornicama, da su politički aktivni, da su "ugledni" građani, da su idoli mladoj generaciji, da još uvijek ne dopuštaju slobodan život vlasnicima imovine. To su stvarne razmjere zločina u Srebrenici. Zločine u našoj zemlji koji su prethodili Srebrenici malo tko spominje izvan Bosne i Hercegovine. Nevjerojatno je da zločin može pasti u sjenu drugog zločina i da bude zaboravljen. Ali i to su

stvarne razmjere genocida u Srebrenici. Međunarodni funkcioneri minimizirali su zločine u Bosni i Hercegovini. Za zločin u Srebrenici manje je odgovaralo osoba i dobili su manje kazne nego u jednoj prosječnoj pljački banke u Francuskoj ili Engleskoj.

Tekst koji je pred vama, nastao je upravo u takvom vremenu kada ratni zločin(c)i upravljaju sudbinom Bosne i Hercegovine i sprječavaju je da se uključi u evropske integracije. Pomagači Radovana Karadžića, njegovi zaštitnici, financijeri i obožavatelji, vođeni istom onom idejom koja je u BiH odnijela skoro četvrtinu milijuna života, sprječavaju zemlju da krene naprijed. Kretanje naprijed znači stabilizaciju sistema, dakle jačanje i pravosudnih organa koji bi konačno možda i mogli početi hapsiti za ubijanja, silovanja, pljačke, rušenja... Stoga u Republici Srpskoj, bar u oficijelnoj politici, još dugo neće pobijediti želja i intencija da se ide u evropske integracije. Takvu politiku svojim inertnim odnosom podržavaju upravo međunarodni funkcionari koji se bave svim, samo ne suštinom.

Priznanje devet godina poslije: Genocid je počinjen

Međunarodni Krivični sud za ratne zločine u Den Hagu (ICTY) u maju 2004. godine je, tek devet godina nakon počinjenih zločina u Srebrenici, ovo organizirano pogubljenje približno 8.600 ljudi definirao kao genocid. Time je postao prva relevantna institucija, koja je potpuno kompetentno karakterizirala napad na enklavu Srebrenica, inače zaštićenu zonu pod vojnom kontrolom Ujedinjenih naroda, kao genocid, čime je implicirao potrebu da se genocid kao kategorija u širem smislu i pojava u Bosni i

Hercegovini u užem smislu riječi, u potpunosti dokaže. Predsjedavajući sudskog vijeća u predmetu Radislav Krstić, sudac Teodor Meron, saopćavajući konačnu presudu optuženom Krstiću kazao je kako: "Žalbeno vijeće... naziva masakr u Srebrenici pravim imenom: genocid!". Ovakav stav Suda iako se godinama očekivao, bio je ipak iznenađenje jer je trebalo da prođe skoro jedno desetljeće da bi se krenulo u dokazivanje tvrdnji, odnosno pretpostavki i sumnji (ovisno sa kojeg se stanovišta masakr u Srebrenici posmatra) da se genocid desio. U međuvremenu se, u očekivanju da Međunarodna zajednica odluči, odabere način i krene u istraživanje ratnih zločina i njihovo sankcioniranje, dogodilo da je čitava jedna generacija ratnih zločinaca pala u zaborav i da danas sasvim normalno žive, povučeni u privatni život ili pak drsko uključeni u društvene tokove koje usmjeravaju i kojima upravljaju.

Značaj definiranja okupacije Srebrenice terminom genocid umnogome će promijeniti percepciju četverogodišnjeg oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini, odnosno nedvojbeno će utjecati na konačnu karakterizaciju rata u našoj zemlji. Nevjerojatno je, ali to je činjenica (koja govori o totalnoj političkoj, pravnoj i medijskoj defanzivi u kojoj se nalaze prije svega Bošnjaci u godinama poslije rata) da karakterizacija rata u Bosni i Hercegovini, na međunarodnom nivou zvanično nikada nije izvršena, iako je presuda Međunarodnog suda pravde po tužbi Bosne i Hercegovine protiv Savezne Republike Jugoslavije za genocid, donijeta krajem februara 2007. godine isključila mogućnost zvaničnog tretiranja oružanog sukoba u BiH kao agresije SR Jugoslavije, svodeći ga na građanski rat.

Logički je teško objašnjiva činjenica da je Tužba BiH za genocid od ovoga suda prihvaćena još 1993. godine kao osnovana, uzimajući u obzir zločine koji su počinjeni 1992. godine, kada su snage Jugoslavenske narodne armije, uz pomoć paravojnih formacija i Teritorijalne obrane formirane od strane bosanskih Srba, ubile desetine hiljada civila u cijeloj BiH, osnivajući veliki broj logora, a da je Međunarodni sud pravde razmatrao isključivo zločin genocida u Srebrenici koji se desio dvije godine poslije. Objektivni razlozi za ovakvu presudu nalaze se vjerovatno u činjenici da bi se priznanjem agresije od strane međunarodne zajednice, prije svega Ujedinjenih naroda, priznala i djelomična odgovornost UN-a i vodećih svjetskih velesila koje su BiH

priznale kao državu, a potom su dopustile da druga država izvrši na nju klasičnu agresiju i pri tome prouzrokuje smrt najmanje 200.000, a privremeno ili trajno raseli 1,3 milijuna ljudi. Priznanje pogreške automatski poteže i obavezu priznavanja odgovornosti, a samim tim i naknadu štete. Naknada štete značila bi dugotrajan i skup proces protiv države SR Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, te obavezu kontrole da li se namirivanje ratne odštete vrši. Istovremeno UN bi s Međunarodnim monetarnim fondom morale vršiti stalni monitoring Srbije i Crne Gore kako ne bi dozvolili njen totalni bankrot, zbog obaveze plaćanja više od osamdeset milijardi dolara načinjene štete, na koliko se procjenjivala moguća odšteta.

Pripreme koje je JNA provela kako bi SR Jugoslavija izvršila agresiju na BiH, pretpostavljale su potpunu izolaciju BiH i to na način da se blokiraju svi informativni centri, odašiljači, repetitori i pretvarači signala radio-televizije, a jedini izvor informacija koje su plasirane u svijet bili su beogradski mediji, koji su potpuno cenzurirani, tako da je jak srpski lobi koji postoji u svijetu, ovu agresiju u potpunosti relativizirao, uvjeravajući diplomatskim kanalima svjetske lidere da se zapravo radi o sukobu manjih razmjera koji državna vojna sila pokušava staviti pod svoju kontrolu. Stoga su i uvedene paravojne jedinice u prve napade na gotovo sve gradove u BiH, koje su ukupno brojale nešto više od 2.000 vojnika (godinama se pokušava dokazati da je sve operacije okupiranja i etničkog čišćenja provodile paravojne formacije: Arkanovi tigrovi, Beli orlovi, Crvene beretke...).

Sa ove vremenske distance nevjerovatno se čini da je više od pola BiH okupiralo 2.000 neprofesionalnih vojnika. Zapravo ovim se samo stvarao prostor za JNA da preuzme gradove pod svoju kontrolu i preda ih na upravljanje SDS-u u zločinačkim strukturama koje su nastavile provođenje etničkog čišćenja.

SR Jugoslavija i JNA imale su temeljni interes da se rat u BiH ne karakterizira kao agresija, jer bi u trenutku kada se izvrši takva karakterizacija rata NATO preuzeo obavezu da pomogne neovisnoj državi BiH. Poslije rata davanje oružanom sukobu karaktera agresije značilo bi da SR Jugoslavija mora preuzeti obavezu plaćanja ratne odštete. Stoga se rat u BiH pokušavao okarakterizirati kao

a) građanski rat, jer su se borbe vodile isključivo na teritoriji BiH između oružanih snaga sa teritorije BiH;

b) etnički sukob, jer se rat navodno vodio između Srba i Bošnjaka, odnosno od 1993. godine i Hrvata;

c) vjerski rat, jer je uključivanjem Srpske pravoslavne crkve u agresiju podrškom pravoslavlnih svećenika jedinica koje su kretale iz Srbije u BiH, implicite očekivalo uključivanje svećenstva druge dvije konfesionalne zajednice i uključivanje isključivo vjerskih interesa u karakter borbe koju su vodili pripadnici ovih konfesija. Značajni rezultati u tom smislu su učinjeni, posebice među muslimanskim stanovništvom, a nakon dolaska u BiH izvjesnog broja muslimana (mudžahedina) koji su se borili u sukobima širom svijeta, a koji su pored želje da pomognu BiH, odnosno njenim muslimanima, koje su smatrali braćom po vjeri, nerijetko bježali ili se skrivali od zakona upravo u BiH, sudjelujući čak i u ratnim zločinima. Stoga je jaka propaganda koju su tokom cijeloga rata osmišljavali, kontrolirali i podržavali državni, odnosno vojni i civilni organi iz Beograda, pokušavala na ovoj činjenici izgraditi teoriju prema kojoj su rat zapravo i počeli muslimani Bošnjaci, koji su sa mudžahedinima iz cijeloga svijeta pokušali islamizirati pravoslavno i katoličko stanovništvo, odnosno Srbe i Hrvate.

Posljedice ovih nastojanja i nisu bile toliko krupne tokom rata jer je bilo evidentno da se zapravo radi o klasičnoj agresiji koja se pokušava prikazati kao sukob sasvim drugačijega karaktera. Prave posljedice tek se vide posljednjih godina, kada je bošnjačko-muslimanska politika u konstantnoj defanzivi, za razliku od diplomatskih pozicija koje su postigli i Srbi i Hrvati, posebice nakon 11. septembra 2001. godine kada su avionima napadnuti civilni ciljevi u New Yorku i Washingtonu. Muslimani su u zapadnom svijetu stereotipno predstavljeni kao opasnost za kršćansku civilizaciju, tako da su zločini počinjeni u Bosni i Hercegovini djelomično opravdani i skoro u potpunosti relativizirani, samom činjenicom da su stavljeni u drugi plan. Pored toga politički dužnosnici, predstavnici nevladinih organizacija i vojnih struktura koji su bili uključeni na bilo koji način u rat u BiH, dobili su nove pozicije, tako da se primjere do danas, kada nastaje ova knjiga, skoro četiri generacije političara promijenilo i recepcija rata u BiH i počinjenih zločina drastično je izmijenjena.

Uzimajući u obzir sve ove faktore, prije svega politički trenutak u kojem je donijeta, presuda dvanaest godina poslije genocida u Srebrenici, odnosno petnaest

godina poslije zločina u Podrinju, Posavini, Krajini, Centralnoj Bosni, nije ni mogla biti drugačija jer bi narušila prije svega odredbe mirovnog sporazuma iz Daytona i dovela bi do nove destabilizacije BiH. Pristajanje na kompenzaciju u kojoj su zločini na Međunarodnom sudu pravde relativizirani, (u presudi nije precizirana institucionalna odgovornost za genocid), a istovremeno oni u Srebrenici podertani, jer su bili neizbježni kada ih je Krivični sud za bivšu Jugoslaviju već jednom dokazao u postupku Krstić, svojevrstan je presedan u povijesti međunarodnog krivičnog prava. Presuda ozbiljno politički determinirana mogla je imati za posljedicu ili gašenje entiteta Republika Srpska čije su institucije rukovodile planiranjem i provođenjem genocida ili proglašenjem agresije Srbije i Crne Gore na BiH. Varijanta “između”, koja je pravno i logički neobjašnjiva i neprihvatljiva, bila je ipak najbezbolnije rješenje, pokazujući da Međunarodna zajednica ni u ovom trenutku nije spremna Balkan tretirati kao dio civilizacijskog kruga u kojem važe pravila i zakoni modernoga svijeta. Drugačije rješenje zahtjevalo bi bespotrebno trošenje energije i u narednim desetljećima kako bi se izbrisale posljedice zločina genocida.

Genocid kao logično ishodište kontinuirane agresije

Osudivši generala Radislava Krstića za genocid počinjen u Srebrenici Međunarodni krivični sud u Haggi donio je prvu presudu u kojoj je netko optužen za genocid, tako da je Radislav Krstić prva osoba osuđena za genocid u Europi nakon Drugog svjetskog rata, sa određenom kaznom od 46 godina. Nakon uložene žalbe Tribunal je smanjio kaznu za jedanaest godina zatvora, međutim, formulacija da je general Krstić sudjelovao u činjenju genocida nije promijenjena, naprotiv, ona je podcertana, tako da su i drugi sudski procesi koji se vode zbog zločina počinjenih u Srebrenici već u ovom trenutku dobili dimenziju genocida.

-Vi ste bili tamo generale Krstiću. Vi ste krivi za ubistva na hiljade Muslimana iz Bosne, rekao je sudac Almiro Rodrigues, kazavši da su prema procjenama stručnjaka, srpske snage uhapsile između 7.000 i 8.000 muškaraca, od kojih su skoro svi pobijeni. Krstić je tokom procesa pokušao da svu odgovornost za dešavanja u Srebrenici svali na tadašnjeg komandanta VRS Ratka Mladića, za koga je tvrdio da

je naređivao i rukovodio operacijama okupacije Srebrenice i smaknuća oko 8.600 civila.

Važnost skrivanja informacija o dešavanjima u Srebrenici u julu 1995. godine u svojom svjedočenju na suđenju Slobodanu Miloševiću iznio je i Miroslav Deronjić tvrdeći da je u nekoliko navrata od strane organa sigurnosti i generala Svetozara Andrića upozoravan da mora čuvati informacije o zločinima i počinjenom genocidu, te masovnim grobnicama kao dokazu tih zločina. Deronjić će, međutim, tek u ovom svjedočenju pokazati kako je tehnički provedena agresija, kako je ona strateški planirana i taktički provedena. On će u svom svjedočenju ustvari pokazati kontinuitet koji je imala agresija na BiH te kulminaciju koju je doživjela agresija sa pokoljem u Srebrenici. Krstić je zauzimao visoko mjesto u vojnoj hijerarhiji, tako da ga se ne bi moglo porediti sa Deronjićem čija se odgovornost podvodi dijelom pod političku, a Krstić je direktni naredbodavac provođenja egzekucija, protjerivanja itd.

Kada su 2. oktobra 1998. godine maskirani vojnici SFOR-a iz putničkog vozila marke golf, na putu Brčko-Bijeljina, nakon što su ga udarili tupim predmetom u glavu, izvukli nepokretnog general-majora Radislava Krstića i njegovog vozača Sašu Jankovića, rukovodstvo Republike Srpske na čelu sa radikalom Nikolom Poplašenom bilo je u prvom trenutku šokirano, jer Krstić do tada nije bio niti na jednom spisku optuženih za ratne zločine, a na hijerarhijskoj vojnoj ljestvici bio je skoro u samom vrhu. Već nakon prvog šoka, kada su shvatili da je u jednom danu njihov komandant Petoga korpusa Vojske Republike Srpske prebačen u američku vojnu bazu Dobol kod Kalesije, a potom u nizozemski zatvor Sheweningen, poplašena je i najuža svita u prekidu zasjedanja Narodne Skupštine u Banjoj Luci koja je dogovorila oštar nastup prema SFOR-u i međunarodnim funkcionarima u Republici Srpskoj. Sve do Krstićevog hapšenja reakcije rukovodstva Republike Srpske na hapšenje Srba zbog počinjenih ratnih zločina bile su iznuđeno blage, potpuno formalnog karaktera, dok je prema njihovom mišljenju hapšenje Krstića predstavljalo otvaranje jednog “opasnog procesa” koji je u političkim krugovima u Banjoj Luci definiran kao ponižavanje srpskog naroda, a zapravo je taj proces bio udar u temelje i početak demontaže srpskog entiteta koji je u tom trenutku bio pod potpunom kontrolom ratnih zločinaca. Sve do Krstićevog odlaska u Hagg, po

komandnoj odgovornosti za genocid u Srebrenici nitko nije odgovarao. Haški Tribunal je imao mnoštvo dokaza o počinjenim zločinima na tom prostoru, a dio njih je potvrđen i od strane Dražena Erdemovića, vojnika koji je priznao sudjelovanje u ubijanju sedamdeset civila iz Srebrenice, a da je oko 1.200 ubijenih vidio svojim očima, tako da je bilo potrebno napraviti samo listu prioriteta po kojima bi odgovorni bili “pozivani” u Hagg. Radislav Krstić bio je prava osoba za otpočinjanje prebacivanja zločinaca u Hagg.

Optužnica koja je teretila Radislava Krstića za počinjene ratne zločine, genocid i protjerivanje Bošnjaka Srebrenice, otpočela je mjesec dana prije njegovog hapšenja. Krstić se prema tekstu optužnice teretio da je imao namjeru da uništi “dio bosansko-muslimanskog naroda kao nacionalnu, etničku ili vjersku grupu, tako što je ubijao pripadnike te grupe i nosio teške tjelesne i duševne povrede pripadnicima te grupe”. Te zločine je Krstić naredio ili ih je počinio prije svega u Potočarima između 12. i 13. jula 1995. kada su pripadnici Bratunačke brigade, pod njegovom komandom, po kratkom postupku vršili pogubljenja muškaraca Bošnjaka oko baze UN-a u ovom mjestu. Ovdje su se zapravo i desila najveća ubojstva.

Zločini pod Krstićevom komandom dešavali su se i u jednom većem skladištu u naselju Kravica, a glavna motivacija za činjenje ovih zločina prema tvrdnji Krstićeve obrane, bila je upravo osveta srpskih vojnika za ono što su navodno počinili vojnici Nasera Orića u zimu 1993. godine u ovom naselju. Sredinom jula 1995. godine veliki broj bošnjačkih civila zarobljen je na cesti Bratunac-Milići da bi istog ili narednog dana bilo ubijeno. Masovna ubojstva pod Krstićevom komandom počinjena su 14. jula 1995. godine u naselju Orahovac kod Zvornika. Procjenjuje se da je oko Zvornika ubijeno skoro 5.000 ljudi. Vinko Pandurević, koji je također optužen za ratne zločine počinjene u Srebrenici, tih dana službenom vezom nazvao je Ratka Mladića protestirajući što je Krstić teret ubijanja ljudi, odnosno opasnost za lokalno stanovništvo koju je prouzrokovalo zarobljavanje i prisustvo dvije do tri hiljade bošnjačkih muškaraca smještanih u škole, tvornice i napuštene hale, prebacio na Zvornik. Pandurević je nakon prekida razgovora sa Mladićem kazao: *Zvornik neće imati sreće 5.000 godina zbog ubijanja ovih 5.000 ljudi.*

Upravo su Pandurevićevi vojnici ubili samo u dva dana na lokacijama Brana

Petkovci, Ekonomija Branjevo, Škola i Dom kulture u Pilici i u Kozluku najmanje 3.000 civila, dok je veliki broj njih ubijen u šumama prilikom probijanja prema Tuzli i Kalesiji. U tom trenutku Drinski korpus kojim je komandirao Krstić sačinjavalo je otprilike 15.000 vojnika, od čega je u aktivnim borbenim djelovanjima na okupaciji i čišćenju Srebrenice sudjelovalo oko 10.000 ljudi, odnosno na svakog vojnika skoro da je bila po jedna civilna žrtva. Ljubo Beara, Mladićev pomoćnik za sigurnost, prema svim analizama i svjedočenjima bio je najveći "majstor ubijanja" i vjeruje se da je on i osmislio i osigurao provođenje pokolja u Srebrenici. Prikupljajući informacije za ovu knjigu došao sam do informacije da je Beara sredinom jula 1995. godine naložio da se, u peći u kojima se na ekstremno visokim temperaturama finaliziraju operski proizvodi u tvornici "Novi izvor" u Zvorniku, zarobljeni Srebreničani zatvore i živi spale. Radnik koji je radio na ovoj peći kada je dobio naredbu da pripremi peć za ovu egzekuciju u paničnom strahu je nestao. Tek će se desetak dana kasnije doznati da je on pokupivši porodicu pobjegao u Beograd i skrivao se na nepoznatoj adresi dok ubijanja oko Zvornika nisu završena.

Između Beare i Krstića postojala je stalna koordinacija djelovanja, a upravo je Beara i bio presudan da je general Milenko Živanović 13. jula, kada su već srpske snage ušle u Srebrenicu, smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen Krstić. O tome je u svojim svjedočenjima pred Tribunalom govorio i Miroslav Deronjić, sam priznavši da Živanović nije uspijevao postaviti takvu strukturu u vojsci koja bi odgovarala radikalnom vrhu Republike Srpske. *Drinski korpus izvodi ovu operaciju veoma uspešno. Mi nismo stali s operacijom. Idemo do kraja da oslobodimo teritoriju opštine Srebrenica. Civilnom stanovništvu garantujemo sigurnost. Biće bezbedno prevezeni tamo gde oni to žele*, kazao je general Krstić pred televizijskim kamerama u Potočarima 12. jula 1995. godine. Kada su kamere isključene on je (koristeći se principima Ratka Mladića koji je istoga dana dijelio bombone bošnjačkoj djeci, a potom naložio njihovo klanje) naredio da njegovi vojnici krenu u krvavo čišćenje terena, tako da je u tom trenutku otpočelo ubijanje zbog kojeg će ovaj ambiciozni general tri godine kasnije biti osuđen na četrdeset i šest godina zatvora. U Potočarima je vojno sposobno stanovništvo odvajano na jednu stranu, da bi potom bilo odvedeno u tzv. bijelu kuću

u kojoj je obavljan njihov *tretman*, a žene i djeca su evakuirani autobusima prema Kladnju. Prilikom odvajanja čak su i djeca od trinaest godina ulazila u grupu sa vojno sposobnim, a potom i ubijana.

Na suđenju generalu Krstiću svjedočila je i jedna žena čijega su sina odvojili, a potom ubili: *Iz lijeve kolone iskočio je jedan vojnik i obratio se mom djetetu. Rekao nam je da se sklonimo udesno, a mom sinu je kazao: "Mladiću, ti ćeš na lijevu stranu." Zgrabila sam ga za ruku i onda sam ih molila, preklinjala sam ih. Zašto ga odvodite? Rođen je 1981. godine. No on je ponovio naređenje. A ja sam ga tako čvrsto držala, no on ga je zgrabio. Iuhvatio je mog sina za ruku i odvuкао ga na lijevu stranu. A on se okrenuo i rekao mi: "Mama, možeš li mi ponijeti ovu torbu? Možeš li je, molim te, čuvati?" To je posljednji put da sam mu čula glas.*

Pristup suđenju Radislavu Krstiću, barem se tako očekivalo, trebao je biti obrazac po kojem će se ući u nova suđenja po komandnoj odgovornosti za zločine u Srebrenici. Tribunal je podigao optužnicu protiv Vinka Pandurevića, koji je sa činom potpukovnika bio komandant Prve zborničke brigade (ova brigada je ustvari i počinila najveće zločine u Srebrenici). Pored njega tu su general Milomir Nastić i pukovnik Milenko Živanović, te pukovnik Ljubomir Beara. U najužem krugu za odlazak u Hagg su i kapetan Dragan Jović poznat po nadimku "Legenda" komandant ozloglašene jedinice Drinski vukovi, potpukovnik Vukota Vuković komandant Skelanske brigade te još niz nižih oficira koji su učestvovali ili davali naređenja za činjenje zločina. Međutim, *incident* koji je producirao Tribunal imenovanjem zločina u Srebrenici genocidom, bio je najveći domet, do koga se kasnije neće nikada približiti vođenje ni jednoga procesa, iako je sve do njegove smrti tok suđenja Slobodanu Miloševiću išao u ovom pravcu. Svjedočenja Krstića, a potom Deronjića, otvorila su široki prostor za pozivanje novih osumnjičenih, s tim da su domaće pravosudne institucije Bosne i Hercegovine preuzele najveći teret u isljeđivanju zločina. Suđenje generalu Krstiću otvorilo je i niz drugih pitanja vezanih za Srebrenicu: "Pretrեսno vijeeće je čulo svjedočenja da, iako su bosanske vojne i političke vlasti u Srebrenici tražile pomoć od ABiH i predsjednika Bosne Alije Izetbegovića, na njihove molbe nije stigao nikakav odgovor... U kritično vrijeme prioritet su dobile vojne operacije u Sarajevu. Obrana je predočila dokaze o "dogovoru" koji je navodno

sklopilo vodstvo bosanskih muslimana s vodstvom bosanskih Srba, a prema kojem je Srebrenica žrtvovana u zamjenu za teritoriju u zoni Sarajeva. Neosporno je da enklava nije branjena na način koji bi se očekivao. Međutim, postojanje jednog takvog "dogovora" žestoko se osporava i nema izravne veze s ovim predmetom. Bilo kakve eventualne teritorijalne razmjene o kojima su se dogovorile suprotstavljene vlasti ne opravdavaju grozote koje su uslijedile nakon zauzimanja Srebrenice, niti utječu na odgovornost generala Krstića za ta djela".

Ovakvo obrazloženje objasnilo je prvi put sa službenog, sudskog nivoa, špekulacije koje su postojale o eventualnim zamjenama teritorija, te dalo ustvari potpunu valorizaciju tvrdnji da su pregovori o zamjenama i postojali, jer oni, čak i ako ih je bilo ne opravdavaju počinjeni genocid.

Tokom pisanja knjige "Srebrenica – dokumenti o genocidu" imao sam na raspolaganju originalni dokument kojim se iz Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine nalaže jedinicama Armije RBiH u enklavi Srebrenica i Žepa da izvode diverzantske akcije, kako bi rasterili sarajevsko ratište gdje je pokušavana deblokada glavnog grada BiH. Upravo ovaj dokument i naredbu načelnika GŠ Armije RBiH Envera Hadžihasanovića, za izvođenje ofanzivnih djelovanja, srpska strana je permanentno koristila kao olakšavajuću okolnost za poduzimanje operacije osvajanja Srebrenice i Žepe i stavljanja cijeloga prostora pod kontrolu jedinica Vojske Republike Srpske. Međutim, vojnici UNPROFOR-a iz sastava nizozemskog bataljuna bilježili su tokom dvije godine, koliko je Srebrenica bila pod zaštitom UN-a, napade na enklavu sa položaja Vojske Republike Srpske, tako da reakcija iz zaštićene zone, iako je pravno neopravdana, bila logična reakcija na narušavanje Rezolucije UN-a o proglašenju Srebrenice zaštićenom zonom.

○ autoru

Mehmed Pargan, bosanskohercegovački novinar, pisac i publicist, autor je knjige "Srebrenica – dokumenti o genocidu", dokumentarnog filma "Srebrenica – zemlja zločinaca" i brojnih tekstova o genocidu u Srebrenici. Objavljivao je feljtone o genocidu u Srebrenici i Žepi u nekoliko bh-listova.

RATNI ZLOČINCI

Journal Vam donosi popis samo nekih od ratnih zločinaca. Želja redakcije bila je objaviti imena svih optuženih za ratne zločine, međutim, uvidom u podugački popis shvatili smo da bi za taj poduhvat bilo potrebno više specijalnih izdanja Journala.

RATKO MLADIĆ (U BIJEGU)

Ratko MLADIĆ je rođen 12. marta 1942. godine u općini Kalinovik u BiH. Školovan je na vojnoj akademiji JNA u Beogradu, nakon čega je postao starješina u redovnom sastavu JNA, a potom i vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine/Republike Srpske. U junu 1991. Ratko Mladić postavljen je za komandanta 9. korpusa JNA u Kninu, za vrijeme borbi između JNA i hrvatskih snaga. Dana 4. oktobra 1991. predsjednik SFRJ unaprijedio ga je u čin generalmajora. Dana 24. aprila 1992. Ratko Mladić je unaprijeđen u čin generalpotpukovnika, a 25. aprila 1992. postavljen je za načelnika štaba/zamjenika komandanta u komandi Druge vojne oblasti JNA u Sarajevu. Na tu dužnost stupio je 9. maja 1992. Dana 10. maja 1992. Ratko MLADIĆ je preuzeo dužnost komandanta u komandi Druge vojne oblasti JNA.

Dana 12. maja 1992. Ratko MLADIĆ je postavljen za komandanta Glavnog štaba VRS-a i na tom položaju je ostao najmanje do 22. decembra 1996. Dana 24. juna 1994. Ratko MLADIĆ je unaprijeđen u čin generalpukovnika.

Činjenični navodi optužnice

U izmijenjenoj optužnici se navodi da je Ratko Mladić postavljen za komandanta 9. korpusa Jugoslavenske Narodne Armije (JNA) u Kninu, za vrijeme borbi između JNA i hrvatskih snaga. Dana 4. oktobra 1991. predsjednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) unaprijedio ga je u čin generalmajora. Dana 24. aprila 1992. Ratko Mladić je unaprijeđen u čin generalpotpukovnika, a 25. aprila 1992. postavljen je za načelnika štaba/zamjenika komandanta u komandi Druge vojne oblasti JNA u Sarajevu. Na tu dužnost stupio je 9. maja 1992. Dana 10. maja 1992., Ratko Mladić je preuzeo dužnost komandanta u komandi Druge vojne oblasti JNA. U izmijenjenoj optužnici se također navodi da je Ratko Mladić 12. maja 1992. postavljen za komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske (VRS-a) i da je na tom položaju ostao najmanje do 22. decembra 1996. Dana 24. juna 1994. Ratko Mladić je unaprijeđen u čin generalpukovnika. U optužnici se navodi da su od maja 1992. snage pod nadzorom Ratka Mladića artiljerijskom, minobacačkom i snajperskom vatrom djelovale po civilnim dijelovima Sarajeva i civilnim stanovnicima i ustanovama tog grada, pri čemu su ubijale i ranjavale civile, te time i vršile teror nad civilnim stanovništvom tog grada. Također se navodi da su snage bosanskih Srba pod nadzorom Ratka Mladića preuzele nadzor nad općinama u Bosanskoj krajini i istočnoj Bosni. Hiljade ne-Srba su deportirane ili prisilno premještene iz ovih općina, a mnogi su ubijeni ili zatočeni u zatočeničkim objektima.

U optužnici se navodi da su od januara do marta 1993., snage bosanskih Srba pod nadzorom Ratka Mladića napale područje Cerske u istočnoj Bosni i Hercegovini (BiH). Hiljade Bošnjaka pobjegle su na teritoriju pod kontrolom Vlade BiH, uključujući Srebrenicu i Žepu. Poslije toga su snage bosanskih Srba pod komandom i kontrolom Ratka Mladića počele posvećivati posebnu pažnju zauzimanju strateški smještene enklave Srebrenica i protjerivanju bošnjačkog stanovništva koje je tamo izbjeglo nakon kampanja "etničkog čišćenja" u istočnoj BiH tokom 1992. i 1993. U optužnici se navodi da je od 13. do 19. jula 1995., po prijekom postupku pogubljen više od 7.000 zatočenih bosanskih muslimana koji su zarobljeni na području oko Srebrenice. Od približno 1. augusta 1995. do približno 1. novembra 1995., jedinice VRS-a pod komandom i kontrolom Ratka Mladića sudjelovale su u organiziranim i opsežnim nastojanjima da se prikriju ubojstva i pogubljenja bosanskih muslimana iz Srebrenice tako što su tijela ekshumirana iz masovnih grobnica nanovo zakapale na mjestima na osami.

Optužnica

U izmijenjenoj optužnici se Ratka Mladića tereti na osnovu individualne i krivične odgovornosti (član 7(1)) i na osnovu krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3)), po:

dvije točke za genocid (član 4 Statuta - genocid; ili, alternativno suučesništvo u genocidu), sedam tačaka za zločine protiv čovječnosti (član 5 Statuta - progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; istrebljenje; ubojstvo; deportacija i druga nečovječna djela (prisilno premještanje), i šest tačaka za kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta - ubojstvo; protupravno teroriziranje civila; okrutno postupanje; napadi na civile i uzimanje talaca).

RADOVAN KARADŽIĆ

Radovan Karadžić je rođen 19. juna 1945. godine u općini Šavnik, danas Republika Crna Gora, Savezna Republika Jugoslavija. Bio je jedan od članova osnivača Srpske demokratske stranke koja je u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini osnovana 12. jula 1990. godine. Od 12. jula 1990. do 19. jula 1996, kad je dao ostavku, Radovan Karadžić je bio predsjednik SDS-a. U tom je svojstvu, između ostalog, predsjedavao sastancima Glavnog odbora SDS-a. Bio je dugogodišnji suradnik Momčila Krajišnika, bivšeg predsjednika Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i člana Savjeta za nacionalnu bezbjednost i proširenog Predsjedništva takozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine i Biljane Plavšić, bivšeg člana kolektivnog Predsjedništva Bosne i Hercegovine, vršioca dužnosti Predsjednika Srpske Republike, člana Predsjedništva Srpske Republike i potpredsjednika Republike Srpske. Postao je predsjednik Savjeta za nacionalnu bezbjednost srpske republike 27. marta 1992. godine. Član tročlanog Predsjedništva Srpske Republike postaje 12. maja 1992. godine. Istog dana izabran je za predsjednika Predsjedništva. Radovan Karadžić je uz Momčila Krajišnika, Biljanu Plavšić i druge članove SDS-a bio u proširenom ratnom predsjedništvu Srpske Republike od početka juna 1992. do 17. decembra 1992. godine. S istima je obnašao dužnost člana Vrhovne komande oružanih snaga Srpske Republike otprilike od 30. novembra 1992.

Radovan Karadžić je bio isključivi predsjednik Republike Srpske od 17. decembra 1992. do 19. jula 1996. godine, kada je dao ostavku. Od 20. decembra 1992. godine, u svojstvu vrhovnog komandanta oružanih snaga, predsjedavao je sastancima Vrhovne komande.

Činjenični navodi optužnice

Prva optužnica protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića je prvobitno podnesena 24. jula 1995. i potvrđena od strane suca Jorde 25. jula 1995. Druga optužnica je bila podnesena 14. novembra 1995. i potvrđena od strane suca Riada 16. novembra 1995.

U izmijenjenoj i dopunjenoj optužnici, koja je potvrđena 31. maja 2000., navodi se da je Radovan Karadžić, djelujući sam ili u suradnji s drugima, uključujući i Momčila Krajišnika i Biljanu Plavšić, u periodu od 1. jula 1991. do 31. decembra 1992., sudjelovao u krivičnim djelima za koja se tereti da bi osiguravao kontrolu nad područjima Bosne i Hercegovine koja su proglašena dijelom takozvane "Republike Srpske". Da bi ostvario taj cilj, čelništvo bosanskih Srba, uključujući Radovana Karadžića, a u predmetna vremena i Momčila Krajišnika, Biljanu Plavšić i druge, započelo je i provelo takav način postupanja koji je uključivao uspostavljenje nemogućih uvjeta za život, uključujući progone i taktiku terora čiji je efekt trebao biti da prisili ne-Srbe na odlazak iz tih područja, deportaciju onih koji nisu bili voljni otići i likvidaciju drugih. Snage bosanskih Srba, koje su obuhvaćale vojne, paravojne, te snage Teritorijalne obrane i policije, SDS i organi vlasti koji su djelovali pod rukovodstvom i kontrolom Radovana Karadžića, a u predmetna vremena Momčila Krajišnika, Biljane Plavšić i drugih, poduzeli su niz raznih akcija kako bi značajno smanjili broj Bošnjaka, bosanskih Hrvata i ostalog nesrpskog stanovništva općina navedenih u optužnici. Od kraja marta do 31. decembra 1992. snage bosanskih Srba preuzele su fizičku kontrolu nad općinama navedenim u paragrafu 9, često putem žestokih napada. Ti napadi i preuzimanje vlasti odigravali su se na koordinirani i planirani način. Organizaciju i rukovođenje preuzimanjima vlasti, koji su se odigravali od kraja marta do 31. decembra 1992. godine, te kontinuiranim progonima i deportacijama koji su se nastavili do 30. novembra 1995., posebno u općinama Bijeljina i Banja Luka, te u Srebrenici, koju je UN proglasio "zaštićenom zonom", i okolini Srebrenice, osigurali su SDS, vojno i policijsko vodstvo i rukovodeći organi srpskih općina, uključujući krizne štabove, ratna predsjedništva i ratna povjereništva.

Optužnica

Optužnica tereti Radovana Karadžića na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) i krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) po: dvije točke za genocid (član 4 statuta - genocid; ili, alternativno suučesništvo u genocidu), pet tačaka za zločine protiv čovječnosti (član 5 Statuta - istrebljenje; ubojstvo; progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; progoni; nečovječna djela - prisilne deportacije), tri točke za kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta - ubojstvo; protupravno teroriziranje civila; uzimanje talaca), i jednoj točki za teške povrede Ženevskih konvencija (član 2 Statuta - hotimično lišavanje života). Radovan Karadžić uhićen je u srpnju 2008. godine u Beogradu i čeka suđenje u Den Haggi. Izjavio je da se osjeća nevinim.

SREDOJE LUKIĆ

Dana 16. septembra 2005. Sredoje Lukić je prebačen u Pritvorsku jedinicu MKSJ-a iz Republike Srpske, Bosna i Hercegovina. Bio je u bijegu skoro sedam godina.

Sredoje Lukić (44) optužen je 1998. zajedno s rođakom Milanom Lukićem i Mitrom Vasiljevićem za više zločina, uključujući ubojstvo, mučenje, napade, pljačkanje i uništavanje imovine, počinjene protiv lokalnog muslimanskog stanovništva u općini Višegrad, Bosna i Hercegovina, i njenoj okolini. U optužnici protiv Sredoja Lukića navodi se da je prije i za vrijeme rata radio kao policajac u Višegradu. Godine 1992. pridružio se paravojnoj grupi Milana Lukića, poznatoj pod nazivom "Beli orlovi" i "Osvetnici". Ta paravojna grupa je surađujući s lokalnom policijom i vojnim jedinicama zavela teror nad lokalnim muslimanskim stanovništvom. Sredoje Lukić se tereti za istrebljenje, progon, ubojstvo i nehumana djela počinjena u Višegradu od maja 1992. do oktobra 1994. Optužbe uključuju pet odvojenih incidenata ubojstvo, od kojih su dva naročito stravična.

U optužnici se navodi da su 14. juna 1992. Sredoje Lukić, Milan Lukić i drugi prisilili oko 65 žena, djece i starijih muškaraca, Bošnjaka, da uđu u jednu kuću u Pionirskoj ulici u Višegradu. Kuća je zatim zabarikadirana i zapaljena. Pucali su u one koji su pokušali da se spase iskakanjem kroz prozor. Gotovo svi koji su bili zaključani u toj kući ubijeni su, uključujući sedamnaestoro djece starosti od dva dana do 14 godina.

Navodi se da su 27. juna Sredoje Lukić, Milan Lukić i drugi počinili sličan zločin na jednoj drugoj lokaciji u Višegradu, gdje je ponovo grupa ljudi bila zabarikadirana u jednoj kući, koja je potom zapaljena, što je za posljedicu imalo smrt približno 70 ljudi.

Optužnica

U optužnici se Sredoje Lukić tereti na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) u: sedam tačaka za zločine protiv čovječnosti (član 5 Statuta - istrebljenje; progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; ubojstvo; nehumana djela) i pet tačaka za kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta - ubojstvo; nasilje nad životom i tijelom; okrutno postupanje)

DRAGAN ZELENOVIĆ – ZELJA (NA SLOBODI)

Dragan Zelenović zvani "Zelja" i "Zeleni", od oca Bogdana, rođen 12. februara 1961. u Foči, od juna 1996. stanuje u ulici Nurije Pozderca 21. Prije rata je radio u Miljevini kao električar. DRAGAN ZELENOVIĆ je bio jedan od zamjenika komandanta vojne policije i vođa paravojske u Foči. Učestvovao je u napadu na Foču i okolna sela, kao i u hapšenju civila.

Opći podaci - Foča

Grad i općina Foča nalaze se jugoistočno od Sarajeva, u Republici Bosni i Hercegovini, na granici sa Srbijom i Crnom Gorom. Prema popisu iz 1991. godine, Foča je imala 40.513 stanovnika, od čega 51,6% Muslimana, 45,3% Srba i 3,1% ostalih nacionalnosti. Političko i vojno preuzimanje vlasti u općini Foča počelo je prvim vojnim akcijama u gradu 7. aprila 1992. Srpske snage su, uz podršku artiljerije i teškog naoružanja, krenule zauzimati

dio po dio Foče. Preuzimanje vlasti u Foči završeno je 16. ili 17. aprila 1992. Okolna sela su ostala pod opsadom do sredine jula 1992. Čim su srpske snage zauzele dijelove grada Foče, vojna policija, u pratnji vojnika mještana i vojnika iz drugih krajeva, počela je hapsiti bošnjačko i hrvatsko stanovništvo. Sakupljanje i hapšenje muslimana, mještana okolnih sela u općini, trajalo je do sredine jula 1992. Srpske snage su odvajale muškarce od žena i zatvarale na hiljade Bošnjaka i Hrvata u više objekata za duže ili kraće zatočenje ili ih ustvari držali u kućnom pritvoru. Prilikom hapšenja mnogi civili su ubijeni, tučeni ili izlagani seksualnom nasilju. Kazneno-popravni dom u Foči, jedan od najvećih zatvora u bivšoj Republici Jugoslaviji, bio je glavni objekt za zatočenje muškaraca. Muslimanske žene, djeca i stariji zatočeni su po kućama, stanovima i motelima u Foči i okolnim selima ili u centrima za duže ili kraće zatočenje kao što su Buk Bijela, gimnazija u Foči i sportska dvorana "Partizan". Mnoge od zatočenih žena podvrgnute su ponižavajućim i degradirajućim životnim uvjetima, okrutnom batinanju i seksualnom nasilju, uključujući i silovanje. Pored navedenih mjesta za zatočenje, nekoliko žena zatočeno je u kućama i stanovima koji su korišteni kao javne kuće, a koje su vodile grupe vojnika, uglavnom pripadnika paravojske. Ne znajući za postojanje takvih pritvorskih objekata, MKCK i druge organizacije nisu intervenirale. Stoga te zatočenice nisu mogle biti puštene ni razmijenjene.

Optužnica

Dragan Zelenović tereti se na osnovu individualne krivične odgovornosti: u sedam tačaka za kršenje zakona i običaja ratovanja (član 3 - mučenje; silovanje) i u sedam tačaka za zločine protiv čovječnosti (član 5 - mučenje; silovanje).

MIROSLAV BRALO - CICKO

Miroslav Bralo poznat i kao "Cicko" rođen je 13. oktobra 1967. u Kratinama, općina Vitez. Prije rata radio je u tvornici "Slobodan Princip Seljo". Sve vrijeme na koje se odnosi ova optužnica Bralo je bio pripadnik grupe specijalnih snaga u okviru HVO zvane "Džokeri".

29

Optužnica

Prvobitna optužnica protiv Miroslava Bralo podnesena je 3. novembra 1995., potvrđena 10. novembra 1995. i objelodanjena 12. oktobra 2004. Tužilaštvo je 19. jula 2005. podnijelo izmijenjenu optužnicu (dalje u tekstu: optužnica) u okviru sporazuma o izjašnjanju o krivici sklopljenog između optuženog i Tužilaštva. U optužnici se navodi da su barem od januara 1993. pa barem do sredine jula 1993., oružane snage Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna, poznate kao Hrvatsko vijeće odbrane (HVO), bile u oružanom sukobu s Oružanim snagama Vlade Republike Bosne i Hercegovine (BiH). Dalje se navodi da je od početka neprijateljstava u januaru 1993., HVO napadao sela nastanjena uglavnom bosanskim muslimanima u dolini rijeke Lašve u srednjem dijelu Bosne i Hercegovine i da je rezultat tih napada bio veliki broj mrtvih i ranjenih civila.

Pored toga, u optužnici se navodi da su civili zarobljavani, odvoženi iz svojih mjesta stanovanja, tjerani na prisilni fizički rad, mučeni, te seksualno, fizički i mentalno zlostavljani. HVO je uhapsio na stotine Bošnjaka civila i odveo ih na mjesta kao što su kino-dvorana i veterinarska stanica u Vitezu, koja su korištena za pritvaranje.

U optužnici se navodi da je Miroslav Bralo, poznat i kao "Cicko", za sve vrijeme na koje se odnosi ova optužnica, bio pripadnik grupe specijalnih snaga u okviru HVO-a zvane "Džokeri". Optuženi se za zločine navedene u optužnici teretio na osnovu individualne krivične odgovornosti. U optužnici se navodi da je 16. aprila 1993. Miroslav Bralo zajedno s drugima učestvovao u iznenadnom napadu na selo Ahmići. Svrha i cilj napada bili su da se izvrši etničko čišćenje Ahmića, da se pobiju svi vojno sposobni muškarci Muslimani, da se spale sve kuće Muslimana i da se iz sela pod prisilom protjeraju svi stanovnici Muslimani. U optužnici se dalje tvrdi da su jednog dana između 21. aprila 1993. i 10. maja 1993., na području sela Kratine, Miroslav Bralo i drugi pripadnici HVO-a uhapsili tri nenaoružana muškarca Muslimana, odveli ih u obližnju štalu i premlatili. Nekoliko sati kasnije, Miroslav Bralo je istu trojicu muškaraca muslimana odveo na jedno šumovito područje, gdje ih je ubio. Također se navodi da je u periodu od 21. aprila 1993.

do 10. maja 1993., Miroslav Bralo u suradnji s drugim pripadnicima HVO-a držao zatvorene civile Bošnjake koje je prisiljavao da kopaju rovove oko sela Kratine. Pored toga, Miroslav Bralo je prisiljavao zatvorenike Muslimane da praktikiraju jedan obred katoličke vjere pod prijetnjom nanošenja tjelesnih povreda i smrti.

Izjasnio se krivim i osuđen na 20 godina zatvora.

Neki od zločina za koje je osuđen

Ubojstvo; progon; silovanje; mučenje; nečovječno postupanje (teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949., kršenja zakona i običaja ratovanja, zločini protiv čovječnosti). Ubojstvo Mirnese Salkić, ubojstvo jednog neidentificiranog muškarca i pomaganje prilikom ubojstva 14 civila Bošnjaka - sve članova porodice Salkić i porodice Mehmeta Čeremića - od kojih su devetero bila djeca. Ubojstvo tri uhapšena muškarca muslimana.

Okrutno silovanje i mučenje jedne žene bosanske muslimanke - svjedokinje A - kao i njeno zatočeništvo tokom otprilike dva mjeseca gdje su je oni koji su je držali u zarobljeništvu i dalje napastovali kada im se to prohtjelo. Učestvovanje u nezakonitom zatočenju i nečovječnom postupanju s civilima bosanskim muslimanima, koji su korišteni za kopanje rovova oko sela Kratine i kao "živi štitovi" u cilju zaštite snaga HVO-a od snajperskog djelovanja. Podmetanje požara u brojne kuće, postavljanje i detoniranje eksploziva kojim je uništena džamija u donjem dijelu Ahmića, na području doline rijeke Lašve u srednjem dijelu Bosne i Hercegovine.

MILOMIR STAKIĆ

Milomir Stakić je rođen 19. januara 1962. godine u Marićki u općini Prijedor, BiH. Po zanimanju je ljekar. Kao istaknuti član SDS-a u Prijedoru, Milomir Stakić je 4. januara 1991. izabran za potpredsjednika Skupštine općine Prijedor. Dana 11. septembra 1991. izabran je za potpredsjednika Opštinskog odbora SDS-a u Prijedoru. Također je bio predsjednik paralelne Skupštine srpskog naroda opštine Prijedor "u sjeni", još od 17. januara 1992. godine. Dana 30. aprila 1992., nakon što je SDS silom preuzeo vlast u Prijedoru, postao je predsjednik SDS-ovog Kriznog štaba opštine Prijedor, koji je djelovao i pod nazivom Ratno predsjedništvo. Dana 20. maja 1992. Milomir Stakić je službeno imenovan za predsjednika Kriznog štaba opštine Prijedor. Optuženi Milomir Stakić je bio uključen u planiranje i uspostavljanje paralelne srpske vlasti, kriznog štaba i policije u Prijedoru u okviru priprema za preuzimanje vlasti silom. U svojim ulogama iznesenima u paragrafu 22., poticao je te na druge načine pomagao i podržavao počinjenje zločina počinjenih u općini Prijedor. Organizirao i podupirao je strukture općinske vlasti koje su vodile kampanju progona upravljenu protiv nesrpskog stanovništva. Ta kampanja je uključivala nametanje životnih uvjeta koji će nesrpsko stanovništvo prisiliti da napusti to područje, kao i deportacije i prisilno istjerivanje.

Milomir Stakić je sudjelovao u radu Kriznog štaba i aktivno izvršavao svoje dužnosti predsjednika. Predsjedavao je sastancima Kriznog štaba i potpisao većinu naređenja/odluka koje je Krizni štab izdao. Ta naređenja/odluke uključivali su naređenje o otvaranju zatočeničkih logora Omarska i Keraterm, a čija je glavna namjena bio progon nesrpskog stanovništva, prekid radnog odnosa za sva lica zatočena u logorima Omarska i Keraterm, te zabranjivanje pojedinačnog puštanja zatočenika na slobodu. Mjesna policija i snage TO-a su sprovodile tu odluku i naređenja Kriznog štaba, te Krizni štab izvještavale o svome radu. Navodi se da su u ovim logorima mnogi zatočenici, pogotovo istaknuti pojedinci, kao na primjer intelektualci, stručnjaci, privredni, politički i vjerski lideri, bili mučeni, ubijeni i izloženi drugim nečovječnim postupcima od strane snaga bosanskih Srba ili osoba pod njihovom kontrolom. U periodu od maja do augusta 1992. stotine zatočenika je ubijeno.

Uhapšen 23. marta 2001. (u Srbiji).

Prebačen na MKSJ 23. marta 2001.

Prvo stupanje pred Sud: 28. marta 2001.

Optužnica

Milomir Stakić se tereti na osnovu lične krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta) i krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta) u: dvije točke za genocid (član 4 Statuta - genocid; ili, alternativno suučesništvo u genocidu), pet tačaka za zločine pro-

tiv čovječnosti (član 5 Statuta - ubojstvo; istrebljenje; progoni; protjerivanje; nečovječno ponašanje), i jednoj točki za kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta - ubojstvo). Presuda je izrečena 31. jula 2003.

Milomir Stakić je proglašen kriv po četiri točke za zločine protiv čovječnosti i po jednoj točki za kršenje zakona i običaja ratovanja. Osuđen je na doživotni zatvor.

RADOVAN STANKOVIĆ - RAŠA

Radovan Stanković zvan "Raša", sin Todora, rođen 10. marta 1969. u selu Trebiča, općina Foča, bio je stalno nastanjen u Miljevini. Bio je vojnik Miljevinskog bataljona Fočanske taktičke brigade. Tokom perioda na koji se odnosi optužnica, komandant Miljevinskog bataljona bio je Pero Elez. Zajedno s drugim vojnicima bosanskih Srba, konkretno Neđom Samardžićem i Nikolom Brčićem, odgovoran je za Karamanovu kuću u Miljevini. Uhapšen od strane SFOR-a: 9. jula 2002. Prebačen na MKSJ: 10. jula 2002.

Optužnica

Radovan Stanković tereti na temelju individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta): u četiri točke za zločine protiv čovječnosti (član 5 - porobljavanje; silovanje) i u četiri točke za kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 - silovanje; povrede osobnog dostojanstva).

Pero Elez, vođa srpske paravojske na položaju regionalne vlasti, komandirao je Miljevinskim bataljonom koji je bio potčinjen Fočanskoj taktičkoj brigadi. Štab Miljevinskog bataljona bio je u motelu "Miljevina". Neki vojnici pod komandom Pere Eleza, među kojima je bio i optuženi Radovan Stanković, smjestili su se u napuštenoj kući jednog Bošnjaka koji se zvao Nusret Karaman. Dana 3. augusta 1992. ili približno tog datuma, Dragoljub Kunarac, u dogovoru sa Perom Elezom, odveo je FWS-75, FWS-87, FWS-190 i D.B., kao što se navodi u paragrafu 5.1, iz kuće u ulici Osmana Đikića br. 16 u Miljevinu, gdje ih je predao Peri Elezu i njegovim ljudima, koji su ih, opet, premjestili u Karamanovu kuću. Karamanova kuća nalazi se u blizini štaba bataljuna.

Kasnije su i druge žene i djevojke zatočene u Karamanovoj kući. Neke od njih su imale svega dvanaest i četrnaest godina. U razdoblju od 3. augusta 1992. ili približno tog datuma, pa do otprilike 10. oktobra 1992., u Karamanovoj kući ukupno je držano najmanje devet žena i djevojaka, među kojima su bile FWS-75, FWS-87, FWS-132, FWS 190, A. S., A. B., J. B. i J. G., koja je imala 12 ili 13 godina i bila zatočena u Karamanovoj kući od otprilike 6. augusta do otprilike sredine augusta 1992. Kao što je navedeno u paragrafima 5.1-5.4, D. B. je bila zatočena u Karamanovoj kući u razdoblju od 3. augusta, pa do 10. oktobra 1992. ili oko tog datuma.

Radovan Stanković, zajedno sa srpskim vojnicima Nedžom i Nidžom Samardžićem i Nikolom Brčićem, bio je zadužen za Karamanovu kuću. On nije samo snabdijevao Karamanovu kuću djevojkama i ženama bošnjačke nacionalnosti da bi ih srpski vojnici i drugi muškarci srpske nacionalnosti mogli seksualno zlostavljati, nego je i strogo kontrolirao kretanje tih djevojaka i žena. Tokom perioda na koji se odnosi optužnica, tačnije sredinom augusta 1992., Stanković je u Karamanovu kuću doveo FWS 132 i A. S. Na period od dva dana doveo je i A. B. i M, muslimanske djevojčice stare 12 odnosno 14 godina. Pustio ih je nakon dva dana. Kasnije, sredinom septembra 1992., otišao je u Foču i iz autobusa kojim su Bošnjaci deportirani iz Foče izveo A. B., s kojom su u autobusu bili njeni roditelji. Stanković se u Karamanovu kuću vratio s A. B., gdje je ona zatočena i potom ju je silovao i na druge načine zlostavljao Pero Elez. Stanković je sudjelovao u dodjeljivanju djevojaka i žena srpskim vojnicima, kako bi ih ti vojnici mogli silovati i na druge načine seksualno zlostavljati. Djevojke i žene koje nisu bile konkretno dodijeljene određenim srpskim vojnicima, što je bio slučaj sa A. S., FWS-132 i A. B., mogao je da siluje bilo koji vojnik kojem je bilo dopušteno da uđe u Karamanovu kuću. Stanković je sam sebi dodijelio FWS-190 od 3. augusta do 6. augusta 1992. ili približno tog datuma. On je od 7. avgusta 1992. ili približno tog datuma dodijelio J. G. Nikoli Brčiću. Kasnije je dodijelio FWS-75 i FWS-87 jednom srpskom vojniku zvanom Rocco. Doveo je jednog srpskog vojnika koji se zvao Radivoje Marković i rekao mu da siluje FWS-75. Posljednjeg dana boravka FWS-75 u Karamanovoj kući, Stanković je u kuću doveo jednog Srbina koji se zvao Cicmil da siluje FWS-75. Kada je FWS-75 to odbila, Stanković je Cicmilu dao A. S. da je siluje.

Radovan Stanković, Pero Elez, Nikola Brčić, Neđo i Zoran Samardžić i srpski vojnici koji su živjeli u kući ponižavajuće su postupali prema ženama i djevojkama, kao da su im one bile osobna svojina. Djevojke i žene su ponekad tjerali da kupaju vojnike prije nego što bi ih silovali. Neke djevojke i žene su natjerali da uzmu srpska imena i oblače izazovnu odjeću. Radovan Stanković ih je nazivao "bulama" ili drugim pogrdnim imenima.

Tokom cijelog perioda zatočeništva djevojke i žene su bile izložene ponavljanim silovanjima i seksualnom zlostavljanju. Većina počinitelja bili su naoružani srpski vojnici, pripadnici grupe Pere Eleza; neki su bili iz Crne Gore. Pored silovanja i drugog seksualnog zlostavljanja, Stanković je redovno naređivao svim zatočenicama da rade za njega i druge srpske vojnike, da im peru uniforme, kuhaju i čiste kuću. FWS-87 su u tri navrata odvodili iz Karamanove kuće u druge zgrade u Miljevini. Tada je morala čistiti prostorije u tim zgradama, kuhati za vojnike i farbati prozorska okna. U Karamanovoj kući zatočnice su živjele u stalnom strahu za svoj život. Ako bi neka žena ili djevojka odbila da poslušna naređenje, tukli bi je. Vojnici su ženama često govorili da će ih ubiti nakon što s njima završe, jer previše znaju. FWS-87 je sve vrijeme zatočeništva u Karamanovoj kući imala nagon za samoubojstvom.

GOJKO JANKOVIĆ

Gojko Janković, od oca Danila, rođen 31. oktobra 1954. u selu Trbušće u općini Foča, bio je stalno nastanjen u Foči, u ulici I.G. Kovačića. Jedno vrijeme živio je u Hercegovom u Crnoj Gori. Prije preuzimanja Foče radio je u poduzeću Šipad-Maglić i bio vlasnik kafića u Trnovači. Bio je jedan od potkomandanata vojne policije i jedan od glavnih vođa paravojske u Foči. Sudjelovao u vojnom napadu na Foču i više okolnih sela kao i u hapšenju civila na rukovodećim položajima. U svojstvu jednog od potkomandanata vojne policije u Foči, bio je zadužen za vojnike koji su dana 3. jula 1992. uhapsili grupu žena i prebacili ih u vojni objekt Buk Bijela na ispitivanje. Po svom položaju, bio je odgovoran za djela njemu podređenih vojnika i znao je ili je bilo razloga da zna da njegovi podređeni seksualno zlostavljaju muslimanke za vrijeme ili neposredno poslije ispitivanja. Gojko Janković je osobno učestvovao u ispitivanju i silovanju žena u Buk Bijeloj.

32

Optužnica

Na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta MKSJ) i na osnovu krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta MKSJ) optužen za: kršenja zakona i običaja rata i zločine protiv čovječnosti

Datum dobrovoljne predaje: 14.3.2005.

Prebačen na MKSJ: 14.3.2005.

ZORAN VUKOVIĆ

Zoran Vuković, rođen 6. septembra 1955. u Brusnoj, općina Foča, Republika Bosna i Hercegovina.

Uhapšen od strane SFOR-a 23. decembra 1999.

Prebačen u MKSJ 24. decembra 1999.

Prvo stupanje pred Sud: 29. decembra 1999. izjasnio se da nije kriv po svim tačkama optužnice.

Presuda: 22. februara 2001., osuđen na 12 godina zatvora.

Presuda Žalbenog vijeća: 12. juna 2002., potvrđena kazna od 12 godina zatvora.

Prebačen u Norvešku na odsluženje kazne: 28. novembra 2002.

Izdržava kaznu.

Optužnica ("Foča")

U optužnici se navodi da je od sredine maja općina Kalinovik bila pod kontrolom srpskih snaga. Nakon što je zauzeta, uslijedile su mjere uperene protiv nesrpskog stanovništva, uključujući i hapšenja. Dok je muško nesrpsko stanovništvo zatočeno u vojnom skladištu Barotni, žene i djeca su zatočeni u Osnovnoj školi u Kalinoviku. Žene i djevojčice, od kojih

su neke imale samo 12 godina, su bile podvrgnute seksualnom zlostavljanju i silovanju za vrijeme njihovog zatočeništva u Osnovnoj školi u Kalinoviku. Pored centara za pritvor, više žena je bilo zatvoreno u kućama i stanovima koji su korišteni kao javne kuće kojima su upravljale grupe vojnika, uglavnom pripadnika paravojnih formacija.

U redigiranoj optužnici, koja je potvrđena 16. februara 2000. navodi se da je u predmetnom razdoblju Zoran Vuković bio zamjenik zapovjednika vojne policije i vođa paravojnih jedinica u Foči i tereti se posebno za učešće u seksualnom zlostavljanju, uključujući i grupno silovanje, žena i djevojaka u gimnaziji u Foči tokom jula 1992., seksualno zlostavljanje žena, uključujući 15-godišnju i 16-godišnju djevojku u sportskoj dvorani "Partizan" i odvođenju žena iz dvorane u kuće i stanove gdje su bile seksualno zlostavljane, od jula do augusta 1992. Zoran Vuković tereti se na temelju individualne krivične odgovornosti za: kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 - mučenje; silovanje) i zločine protiv čovječnosti (član 5 - mučenje; silovanje).

RADOMIR KOVAČ - KLANFA

Radomir Kovač, zvani Klanfa, od oca Milenka, rođen 31. marta 1961. u Foči, bio je stalno nastanjen u Foči u Samoborskoj ulici. Bio je jedan od zamjenika komandira vojne policije i vođa paravojnih jedinica u Foči. Učestvovao je u napadu na Foču i okolna sela i hapšenju civila.

Uhapšen od strane SFOR-a 2. augusta 1999.

Prebačen u MKSJ 2. augusta 1999.

Prvo stupanje pred Sud: 4. augusta 1999., 24. septembra 1999. izjasnio se da nije kriv po svim tačkama optužnice

Presuda: 22. februara 2001., osuđen na 20 godina zatvora

Presuda Žalbenog vijeća: 12. juna 2002., potvrđena kazna od 20 godina zatvora.

Prebačen u Norvešku na odsluženje kazne: 28. novembra 2002.

Izdržava kaznu.

Optužnica ("Foča")

U optužnici se navodi da je u predmetnom razdoblju Radomir Kovač bio jedan od zamjenika zapovjednika vojne policije i vođa paravojnih jedinica u Foči. Navodi se da je on bio uključen u napad na Foču i okolna sela i hapšenje civila. Radomir Kovač tereti se na temelju individualne krivične odgovornosti (član 7(1)) Statuta Međunarodnog suda za: kršenje zakona i običaja ratovanja (član 3 - silovanje; povrede osobnog dostojanstva) i zločine protiv čovječnosti (član 5 - porobljavanje; silovanje).

DRAGOLJUB KUNARAC - ZAGA

Dragoljub Kunarac, zvani Zaga i Dragan, od oca Alekse i majke Stojke, rođen je 15. maja 1960. u Foči. Prije rata je nekoliko godina živio u Tivtu, u Crnoj Gori. Od juna 1992, ako ne i prije, pa do februara 1993, bio je komandant specijalne izviđačke jedinice Vojске bosanskih Srba. U vrijeme na koje se odnosi ova optužnica, ta se specijalna jedinica sastojala od dobrovoljaca, uglavnom iz Crne Gore, od kojih je neke optuženi lično regrutirao. Štab Dragoljuba Kunarca bio je u jednoj kući u ulici Osmana Đikića br. 16 u naselju Aladža u Foči. Poslije preuzimanja Foče, tamo je boravio sa 10 do 15 vojnika. U svojstvu komandanta ovih vojnika, bio je odgovoran za postupke vojnika koji su mu bili podređeni i znao je ili imao razloga znati da njegovi podređeni seksualno zlostavljaju Bošnjakinje. Lično je sudjelovao u seksualnom zlostavljanju i silovanju žena.

Dobrovoljno se predao 4. marta 1998.

Prebačen u MKSJ 5. marta 1998.

Prvo stupanje pred Sud: 13. marta 1998.; 25. marta 1998.; 24. marta 1999. izjasnio se da nije kriv po svim tačkama optužnice.

Presuda Pretresnog vijeća: 22. septembra 2001., osuđen na 28 godina zatvora

Presuda Žalbenog vijeća: 12. juna 2002., potvrđena kazna od 28 godina zatvora.

Prebačen u Njemačku na odsluženje kazne: 12 decembra 2002.

Izdržava kaznu.

Optužnica ("Foča")

Dragoljub Kunarac tereti se na temelju individualne krivične odgovornosti (član 7(1)) i na temelju krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3)) za: zločine protiv čovječnosti (član 5 - mučenje; silovanje; porobljavanje) i kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 - mučenje; silovanje; povrede osobnog dostojanstva.

MOMČILO PERIŠIĆ

Momčilo Perišić, od oca Svetozara, rođen je 22. maja 1944. u Koštunićima u Srbiji, SFRJ. Postao je pripadnik JNA i 1966. diplomirao na Vojnoj akademiji Kopnene vojske. Kada je počeo sukob u bivšoj Jugoslaviji, Momčilo Perišić je bio komandant Artiljerijskog školskog centra JNA u Zadru. U januaru 1992. Momčilo Perišić je imenovan za komandanta novoformiranog 13. korpusa (Bilećki korpus) JNA, čije je komandno mjesto bilo na području Mostara, u SFRJ. U maju 1992., nakon što se JNA formalno povukla sa teritorije BiH, ime joj je promijenjeno u Vojsku Jugoslavije. U junu 1992. Perišić je postavljen za načelnika Generalštaba i zamjenika komandanta Treće armije sa sjedištem u Nišu. Njen komandant postao je u aprilu 1993. Postao je načelnik Generalštaba VJ 26. augusta 1993. ili približno tog datuma i tu dužnost je obavljao do 24. novembra 1998. On je bio najviši oficir u VJ i imao je opću nadležnost i odgovornost za njeno funkcioniranje. Po jugoslavenskom zakonu, bio je podređen jedino predsjedniku Savezne Republike Jugoslavije.

Optužnica

Na osnovu individualne krivične odgovornosti (član 7(1) Statuta MKSJ) i na osnovu krivične odgovornosti nadređenog (član 7(3) Statuta MKSJ) optužen za: kršenja zakona i običaja rata i zločine protiv čovječnosti.

Datum dobrovoljne predaje: 7.3.2005.

Prebačen na MKSJ: 7.3.2005.

Prvo stupanje pred Sud: 9.3.2005.

ŽELJKO RAŽNJATOVIĆ - ARKAN

Željko Ražnjatović, zvani "Arkan", rođen je 17. aprila 1952. u Brežicama u Sloveniji. U vrijeme priprema za rat u Hrvatskoj, 11. oktobra 1990. u manastiru Pokajnica kod Velike Plane, Arkan je osnovao Srpsku dobrovoljačku gardu, paravojnu formaciju poznatu i po imenu "Arkanovi tigrovi". Dio huligana iz navijačkih redova "Delija" regrutirao je u redove "Tigrova". Rano ujutro, 29. novembra 1990, Arkan i grupa njegovih "vojnika" uhapšeni su nedaleko od Zagreba, "do zuba" naoružani. Među uhapšenima je bio i Goran Hadžić, kasniji funkcionar tzv. Republike Srpske Krajine. Grupa je uhapšena pod optužbom da je pokušala izvršiti atentat na te godine izabranog hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana. Nakon šest mjeseci istrage, juna 1991, Arkan je osuđen na 20 mjeseci zatvora zbog "pripremanja i sudjelovanja u oružanoj pobuni uperenoj protiv državnog ustrojstva i suvereniteta Republike Hrvatske", ali je posle 196 dana provedenih u hrvatskom zatvoru, iz još uvijek nepoznatih razloga, oslobođen.

Rat u Hrvatskoj i Bosni

Početak rata, "Tigrovi" su se pridružili akcijama u okviru "oslobađanja Vukovara" i tada su postali poznati široj javnosti. Svjedoci pamte da su "Tigrovi" imali povlašten status u odnosu na regularne jedinice vojske koja se tada još uvijek zvala JNA. Nakon što su hrvatske vojne jedinice istjerane iz Vukovara, "Tigrovi" su počeli da protjeruju preostale hrvatske civile i da pljačkaju napuštene kuće. Njihova surovost se vrlo brzo prošula, a komandant Arkan je mnoge akcije lično predvodio. Za vrijeme rata u Hrvatskoj, Arkan je bio u veoma dobrim odnosima sa Radovanom Stojičićem Badžom, tadašnjim komandantom Teritorijalne odbrane Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema, koji je ubijen 11. aprila 1997. Stojičić je važio za jednog od najbolje obaviještenih ljudi u Srbiji, a kao pripadnik MUP-a Srbije, bio je direktno odgovoran Slobodanu Miloševiću. I Stojičićevo kao i

još 500 različitih ubojstava u Srbiji, još uvijek nisu rasvijetljeni. Sa Stojičićeve sahrane ostala je upamćena fotografija na kojoj Arkan stoji neposredno iza leđa tadašnjeg predsjednika Miloševića. Nakon pada Vukovara, Arkan osniva Centar za obuku dobrovoljaca u jednoj napuštenoj kasarni u obližnjem Erdutu, a radi i na vlastitoj medijskoj promociji prodajući video kasete sa snimcima priprema svojih "Tigrova". No, u to vrijeme, među ratnički raspoloženim dijelom Srbije, krajiške paravojne jedinice i njihovi komandanti su bili daleko popularniji, a među njima se isticao tada misteriozni kapetan Dragan. Osim brige o medijskom imidžu, Arkan se tada posvećuje i (nelegalnom) biznisu. U istočnoj Slavoniji, blizu granice sa Jugoslavijom, otvorio je benzinsku pumpu koja je predstavljala distributivni centar za krijumčareni benzin u Srbiji. Odmah nakon što je kriza u Bosni prešla točku kada je postalo jasno da je rat neizbježan, Arkan i njegovi "Tigrovi" se iz Slavonije sele u Bosnu, čime počinje jedna od najcrnijih epizoda u novijoj historiji regije. U sklopu priprema za stvaranje srpske države na teritoriji Bosne i Hercegovine, Arkanove jedinice upadaju u Zvornik i Bjeljino i vrše protjerivanje bošnjačkih civila (uz obaveznu pljačku njihovih kuća). Brutalnost i surovost kojom su to činili bila je zapanjujuća. Fotografije iz Bjeljine, početkom aprila 1992., obišle su svijet, a Arkanove akcije, kao i nespremnost srpskih vlasti da se distanciraju od njih, predstavljale su glavni povod za odluku Međunarodne zajednice da uvede sankcije prema Srbiji i Crnoj Gori.

Politička karijera

U međuvremenu je Ražnjatović, uspješno koristeći medije koji su u to vrijeme širili nacionalističku histeriju, postao simbol srpskog heroja među ratnički opredijeljenim Srbima. Tu popularnost je planirao iskoristiti da bi ušao u političke vode. Na izborima 1992. godine, kao nezavisni kandidat, postaje poslanik Skupštine Srbije izabran u izbornoj jedinici Priština (odakle mu je inače majka). No, to nije zadovoljavalo njegove političke apetite pa je prionuo na osnivanje stranke. Neposredno pred izbore 1993. osniva Stranku srpskog jedinstva, s izrazitim nacionalističkim programom i načinom rada. Tokom izborne kampanje, mnogi su ovu stranku shvaćali kao Miloševićevu zamjenu za Šešeljeve radikale koji su se u to vrijeme (kasnije se pokazalo sasvim privremeno) "izmakli kontroli" i bar naizgled, predstavljali izrazitu opoziciju Miloševiću i njegovoj partiji. Arkan je uložio ogromna sredstva na izbornu kampanju. U cijeloj Srbiji gotovo da se nisu mogli pronaći kiosk ili butik koji nisu bili izlijepljeni plakatima, lecima i amblemima stranke. Neki su u to vrijeme tvrdili da se po izlijepljenim obilježjima moglo vidjeti gdje Arkan i njegovi ljudi "udaraju reket". I pored svega navedenog, srpski birači nisu bili naročito impresionirani - Stranka srpskog jedinstva nije osvojila ni jedan skupštinski mandat. Nakon neuspjeha na izborima 1993, Arkan se više nije pokušavao probiti u politički vrh, već se posvetio "biznisu".

Ubojstvo kriminalca ili ubojstvo svjedoka?

Nakon Daytonskog sporazuma, Arkan se postepeno povlačio iz javnosti, osim kada se pojavljivao u svojstvu Cecinog supruga ili "savetnika" u FK "Obilić". Usporedo sa tim počela je rasti njegova "popularnost" među zapadnim novinarima koji su se takmičili u pronalaženju dokaza o ratnim zločinima koje je Arkan počinio. U tome je prednjačila novinarka CNN-a Kristian Amanpour koja je priredila prvi dokumentarac u historiji te medijske kuće, a u kome je upravo Arkan igrao glavnu ulogu. U intervjuima i izjavama novinarima, Arkan je uporno negirao sve optužbe. A neposredno nakon emitiranja dokumentarca, na konferenciji za štampu, najavio je i da će tužiti CNN zbog klevete.

Sa početkom NATO intervencije u Jugoslaviji, Arkanovo ime se ponovo pojavilo u udarnim vijestima svjetskih agencija koje su javljale da je Arkan ponovo okupio svoje "Tigrove" i da se sprema otići na Kosovo. Arkan je to demantirao, tvrdnjama da će "Tigrove" okupiti samo u slučaju kopnene intervencije NATO trupa. Demantirao je i kasnije tvrdnje domaćih nezavisnih medija da se priprema za pregovore sa Haškim tribunalom, čiji je glavni tužilac Louis Arbour 31. marta 1999, objelodanila da je još septembra 1997. podigla optužnicu protiv Ražnjatovića. Svega nekoliko dana pred Arkanovo ubojstvo po beogradskoj čaršiji, ali i svjetskim medijima, ponovo su počele kružiti priče o dokazima protiv Miloševića koje je Arkan spreman uručiti Haškom sudu u zamjenu za oslobađanje od optužnice. Tužilac Međunarodnog suda na veliku žalost brojnih žrtava ovog zločinca nikada nije uspio pročitati optužnicu podignutu protiv Arkana koja je podignuta još 1997. i vodila se kao Predmet broj: IT-97-27-I. Arkan je ubijen u beogradskom hotelu "Interkontinental" 15. januara 2000. godine.

